

'Je ziet in de brieven hoe koloniaal geweld escaleerde'

Serie: De Masterscriptie

Achtergrond - 20 juli 2017 - Auteur: Marja Verburg

Duitsland had lange tijd geen koloniën. Toen het er na 1884 toch een paar wist te verwerven, was dat van korte duur - na de Eerste Wereldoorlog moest Duitsland er afstand van doen. Tom Menger schreef zijn masterscriptie over het koloniale geweld in Duits Oost-Afrika vanuit het perspectief van de daders.

Waar gaat je onderzoek over?

“Over daders van koloniaal geweld in Duits Oost-Afrika tussen 1890 en 1908. Duits koloniaal geweld staat veel in de belangstelling maar de verklaringen ervoor zijn vaak abstract. Daders komen als individuën nauwelijks aan bod. Ik wilde weten wat ze zelf schreven, in dagboeken en brieven. Daarvoor heb ik onderzoek gedaan in militaire archieven in Freiburg en München.

Het koloniale verleden staat in Duitsland nog niet zo lang zo in de belangstelling. Het koloniale geweld is er sinds de jaren negentig een thema. Sinds 2003 en 2004 wordt er in de geschiedwetenschap over gediscussieerd. Toen was het 100 jaar geleden dat de Duitse genocide op de Herero, een volk in wat nu Namibië is, plaatsvond. Dat was toen de kolonie Duits Zuidwest-Afrika.

Mijn onderzoek ging dus over Duits Oost-Afrika (het huidige Tanzania, Burundi en Rwanda - red). Ik heb de dagboeken en brieven van in totaal zo'n 12 daders bestudeerd. Het ging daarbij om hun individuele ervaringen en motieven en wat je daaruit kunt opmaken over de escalatie van het geweld.”

Wat waren de motieven van de daders voor het geweld?

“Nou, het belangrijkste is het om onderscheid te maken tussen verschillende koloniale conflicten. In de koloniën werden altijd grenzen overschreden. Hoe ver dat ging, hing af van de intensiteit van het conflict. Als daders zelf onder zware fysieke druk stonden, escaleerde het geweld sneller. Bijvoorbeeld als ze honger of dorst hadden, als ze lange marsen moesten maken of als er gevaar was voor hun eigen leven.

Tom Menger volgde de onderzoeksmaster

geschiedenis aan de UvA. Voor zijn afstudeerscriptie 'The origins of colonial violence: The perpetrator's view. A study of colonial soldiers and their ego-documents in German East Africa, 1890-1908' won hij de [Otto von der Gablentz-scriptieprijs](#).

Menger promoveert inmiddels aan de universiteit Keulen op vergelijkend onderzoek naar Duits, Brits en Nederlands koloniaal geweld.

Vaak wordt racisme als belangrijke verklaring voor het geweld genoemd. Racisme speelde wel een belangrijke rol in het creëren van de koloniale situatie waarin extreem geweld mogelijk werd en door de daders kon worden gerechtvaardigd. Maar het verklaart minder goed waarom geweld escaleert en in welke mate. De meest racistische soldaten in mijn onderzoek waren niet altijd de meest gewelddadige. De omstandigheden waarin de daders zich bevonden, speelden een veel belangrijker rol.”

Wat is het interessantst aan je scriptie?

“Voor mij was dat het proberen te volgen hoe geweld escaleert, hoe daders steeds wreder worden. Je kunt in de egodocumenten zien hoe mensen veranderen.

Neem bijvoorbeeld de Duitse officier Weinberger. In het begin was hij terughoudend met geweld. Toen tijdens een expeditie een aantal dragers, dus uit de lokale bevolking, in een dorp uit stelen waren gegaan, wilde de leidinggevende Duitse officier hen meteen doodschieten. Weinberger weigerde dat en ging daarmee in tegen het bevel van de hogere officier. Maar iets minder dan een jaar later deed hij het zelf, mensen zonder proces doodschieten. Die processen van escalatie van geweld konden ook veel sneller gaan. Dat is interessant om te bestuderen.”

Heb je iets nieuws ontdekt?

“Ja. Tot nu toe overheerste het beeld dat de daders in de koloniën meteen bereid waren tot elke vorm van extreem geweld: vanuit de koloniale orde, de hiërarchie en vanuit racistische motieven. Dat klopt in ieder geval voor Duits Oost-Afrika niet. Het is een geleidelijk proces dat bij de soldaten in de koloniën plaatsvond,

dus toen ze daar waren.

En ik kan sommige factoren die als verklaring voor het geweld gelden, relativëren. Bijvoorbeeld het prestigedenken, het idee dat het prestige van de koloniale overheerser hoog moest worden gehouden. Dat kom je, voor Duits Oost-Afrika in ieder geval, in de egodocumenten nauwelijks tegen. Verder was de factor wraak, die ook vaak wordt genoemd, helemaal niet zo belangrijk. Dat speelde in Duits Zuidwest-Afrika, bij de genocide op de Herero, wel een rol. Daar waren kolonisten vermoord en was er grote verontwaardiging.”

Kun je iets zeggen over het onderzoeksproces?

“Het werken met egodocumenten is leuk en lastig. Ze zijn lastig te ontcijferen omdat ze toen andere letters hadden. En je moet ook aan de verschillende handschriften wennen. Maar het is echt leuk om zo dichtbij personen van vlees en bloed te komen. Geschiedenis is dan opeens niet meer ver weg.

En je komt mooie anekdotes tegen. Er was bijvoorbeeld een officier, dat was echt een luxedier. Die trok de bush in, in the middle of nowhere, en beschreef dan zijn avondeten in de meest chique Franse culinaire termen. Hij betreurde het dat hij zijn champagne zonder ijs moest drinken. Maar hij had wel een soda-apparaat mee, om tijdens de expeditie nog steeds spuitwater te kunnen drinken.”

Wat is de relevantie van je onderzoek?

“Koloniaal geweld zorgt altijd voor controverses. Er spelen nu nog steeds rechtszaken van bijvoorbeeld nazaten van de Herero, die genoegdoening eisen. En in onze samenleving, waar een deel van de bevolking zijn wortels heeft in de voormalige koloniën, is koloniaal geweld een belangrijk thema in het publieke debat. Er is nog relatief weinig onderzoek naar koloniaal oorlogsgeweld in de periode rond 1900. Ik denk dat zulk onderzoek belangrijk is voor een sterkere feitelijke basis in deze debatten.

Verder is het daderperspectief dat ik onderzoek relevant. Daar is tot nu toe weinig naar gekeken, en zeker niet systematisch. Zo'n individueel perspectief biedt nieuwe inzichten.”

In je scriptie ga je ook in op eventuele continuïteiten in Duits koloniaal geweld en het geweld dat de nazi's later gebruikten. Waren die continuïteiten er?

“Er wordt wel vaker een directe link gelegd tussen koloniaal geweld en het geweld van de nazi's, vooral in Oost-Europa, en ook tussen de genocide op de Herero en de Holocaust. Ik zie die directe link zeker niet. Dat geweld is niet iets dat in de volksaard zit. Er zijn onder de door mij onderzochte soldaten en algemeen ook weinig tot geen personele links tussen daders uit de koloniale tijd en de nazitijd.

En antisemitisme speelde natuurlijk ook niet echt in de koloniën.

Als je kijkt naar de aard van racisme, was de periode rond 1900 een overgangstijd, van cultureel naar biologisch racisme. Dat biologisch racisme was toen zeker nog niet zo sterk ontwikkeld als later in de nazitijd. Ook het extreme nationalisme ontwikkelde zich toen. Maar daarmee kun je geen directe link tussen het koloniale geweld en de nazitijd leggen.”

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/22144/je-ziet-in-de-brieven-hoe-koloniaal-geweld-escapeerde>